

Effektanalys av sociala och kulturella verksamheter i bottenplan

– en idéskrift

Stefan Molnar och Haben Tekie
December 2018

Göteborgs
Stad

RI
SE

C
M B

CENTRE FOR
MANAGEMENT
OF THE BUILT
ENVIRONMENT

MISTRA
URBAN
FUTURES

Innehåll

Inledning – varför denna skrift?.....	3
Del 1. Kulturella och sociala verksamheter i bottenplan.....	5
Verksamheter med social inriktning.....	5
Verksamheter med kulturell inriktning.....	7
Del 2. Att analysera effekter av bottenvåningar.....	9
Övergripande frågor.....	9
Fyra steg för effektanalys.....	11
<i>Aktivitet</i>	12
<i>Resurser</i>	13
<i>Effekter och påverkan</i>	15
<i>Ekonomiskt värdeskapande</i>	20
Avslutning.....	22
Bilaga: Hur togs skriften fram?.....	24
Referenser.....	25

Inledning – varför denna skrift?

Idag vill många stadsutvecklingsprojekt åstadkomma så kallade ”levande bottenvåningar”. Men vilka typer av verksamheter med social eller kulturell inriktning kan existera i bottenvåningar? Och hur analyseras bäst deras sociala, ekonomiska och ekologiska effekter?

Så kallade levande bottenvåningar¹ – det vill säga lokaler i bottenplan på flervåningshus innehållande verksamheter - står högt upp på agendan i dagens stadsutveckling, inte bara i Sverige, utan runt om i världen. (Heffernan et al., 2014; Linn, 2018) Begreppet ”levande bottenvåningar” implicerar dessutom en önskan om att bottenvåningarna ska innehålla någon form av aktivitet och/eller bidra till aktivitet i det omkringliggande stadsrummet, i kontrast till ”inaktiva” eller ”döda” bottenvåningar. (Molnar, kommande) Såväl i Sverige som i andra länder ser vi att kommuner och andra organisationer tar fram mål och principer för hur sådana bottenvåningar ska uppnås och se ut (Spacescape, 2018; Dundee Waterfront Development). Det görs även studier som undersöker bottenvåningar som en av många fysiska komponenter som stadens består av, tillsammans med gatusystem, byggnader,

fasader, offentliga rum osv. (Dovey och Symons, 2014; Rahman et al., 2016) Antalet studier som bara har fokus på bottenvåningar verkar vara få. (Ziegler et al., 2018; Linn, 2018; Heffernan et al., 2014; Kickert, 2016) Och dessa tenderar att antingen diskutera bottenvåningar i allmänhet, utan att lägga fokus på deras innehåll, eller verksamheter med kommersiell inriktning. Lite har gjorts med specifikt fokus på föreningsliv, konst och kultur, offentlig service, delandekonomi och liknande i bottenvåningar. (Molnar, kommande) Detta är en anledning till att denna idéskrift har tagits fram. Målet är att utveckla kunskaper om, samt bidra till en diskussion kring, den roll som verksamheter med kulturell eller social inriktning kan spela i bottenvåningar i Sverige.

Skriften har som syften att:

- 1** Beskriva ett antal övergripande typer av verksamheter med social eller kulturell inriktning som kan passa i bottenvåningar;
- 2** Skissa på en modell över hur de sociala, ekonomiska och ekologiska effekterna av sådana verksamheter i bottenplan kan analyseras.

Idéskriften har inte som ambition att presentera färdiga typologier och modeller. Delvis för att det är mycket som tyder på att en skrift som denna blir användbar för fler om den inte definierar allt för specifika procedurer, indikatorer och mått. (Innes och Booher, 2000) Delvis för att vi inom ramen för detta arbete inte har haft möjlighet att testa tankarna i skriften i realtid inom faktiska projekt, utan har utvecklat den med grund i tidigare studier och i dialog med relevanta personer. Skriften vill alltså i första hand testa ett antal olika idéer samt öppna upp för diskussion och inspiration. Den kan därmed nyttjas flexibelt. Skriften kan utgöra stöd för tänkande och diskussion kring vilka typer av verksamheter som kan existera i bottenplan. Vidare kan den skiss på analysmodell som presenteras användas för att genomföra en full socio-ekonomisk konsekvensbedömning av en viss verksamhet (eller samling av verksamheter) i bottenplan, där samtliga effekter i slutändan räknas om till kronor och ören. En sådan analys tar många veckor eller månader att göra. Men skriften kan också användas i mindre skala, där sociala, ekonomiska och miljömässiga effekter analyseras utan att den eventuella ekonomiska avkastningen av dessa presenteras. I sin

1. Ibland används begreppet ”aktiva bottenvåningar” synonymt med ”levande bottenvåningar”. Dessutom ges ibland begreppen bottenvåningar och bottenplan olika betydelser, där det senare inte bara innefattar lokaler, utan även deras samspel med utemiljön. (Molnar, kommande) I denna text används dock för enkelhetens skull begreppen synonymt.

Galleri och mötesplats för konst

enklaste form kan skriften användas enbart som en checklista och ett diskussionsunderlag som erbjuder insikter kring vilka typer av effekter bottenvåningar kan ha, när och för vem. Den senare typen av användning tror vi skulle kunna vara aktuellt i många stadsutvecklingsprojekt, medan de förra typerna av användning skulle ske mer sällan; exempelvis i större projekt samt som led i att ta fram underlag och schabloner som kan användas i framtiden. Oavsett omfattning tänker vi oss att modellen kan användas såväl i samband med att lokaler byggs eller renoveras som för att inventera effekterna av redan existerande lokaler och verksamheter. Skriftens målgrupp är därmed bred. Den är

skriven för att kunna förstås av personer som inte har ingående kunskaper i frågan. Samtidigt är det viktigt att de personer som vill använda skriften i praktiken har djup ämneskompetens inom områden så som fastighetsutveckling, national- eller fastighetsekonomi, energi- och miljö, beteendevetenskap och arkitektur. Vi tänker därmed att dess huvudmålgrupp är personer på kommunal nivå, i fastighetsbolag och på konsultfirmor.

Det finns andra ingångar som en skrift av detta slag potentiellt hade kunnat haft. Den hade kunnat fokusera på principer för lokalutformning (Dundee Waterfront

Development) eller på hur verksamheter i bottenplan påverkas av stadsrummet. (Linn, 2018) Denna skrifts avgränsning kring själva verksamheterna och deras närmaste effekter har bestämts i dialog mellan involverade forskare och tjänstepersoner.

Skriften har tagits fram som del av en pilotstudie vid namn Levande bottenvåningar som värdeskapande stadsutveckling, vilken har haft som mål att utforska kunskapsbehov och möjligheter vad gäller de blandade bottenvåningars roll och värde i stadsutveckling samt att grunda för framtida större projekt. Pilotstudien har genomförts i ett samarbete och under ett delat projektledarskap mellan Göteborgs stad och forskare vid det statliga forskningsinstitutet RISE, Chalmers Tekniska Högskola och Mistra Urban Futures. Vidare har forskarna genomfört själva studierna, medan tjänstepersoner vid Göteborgs stad har varit med och utformat frågeställningar, löpande bidragit med underlag och kommentarer samt granskat slutresultatet. Utöver denna idéskrift har en fallstudie tagits fram med fokus på hur arbetet med att planera för levande och blandade bottenvåningar i Masthuggskajen i Göteborg har gått till och vilka lärdomar som finns att hämta därifrån (se bilagan för mer information samt Molnar, kommande).

Del 1. Kulturella och sociala verksamheter i bottenplan

Vad menas med verksamheter med social respektive kulturell inriktning? Och vilka övergripande typer av sådana verksamheter kan passa i bottenplan? Detta är frågor vi tar upp i denna del.

Utgångspunkten för denna skrift är ett intresse för en typ av verksamheter som det inte talas om så mycket i relation till bottenvåningar, nämligen sådana som har socialt fokus eller sysslar med konst, kultur, miljö och dylikt (Molnar, kommande). Många begrepp skulle potentiellt kunna användas för att beskriva och kategorisera sådana verksamheter. Kulturella och kreativa näringar, idéburen sektor, social ekonomi, socialt företagande, ideell sektor, offentlig service, social infrastruktur och samhällsservice är några flitigt använda begrepp.

Vi har här istället valt att diskutera och kategorisera verksamheterna, inte utifrån sektor eller organisationsform, utan med grund i att deras övergripande målsättningar är ”sociala” eller ”kulturella”. Detta för att indikera att det handlar om verksamheter som inte har som kärna i sin verksamhetsmodell att tjäna pengar,

utan att generera andra värden, vare sig det är sociala, miljömässiga eller estetiska. Det handlar därmed om verksamheter som kan drivas i olika organisationsformer.

I resten av detta avsnitt gör vi ett försök att definiera vad för typer av verksamheter det kan tänkas röra sig om.² Dock bör det påpekas att de ord, definitioner och kategorier som vi presenterar här inte är de enda möjliga eller slutgiltiga. Snarare bör de ses som en skiss som förhoppningsvis kan inspirera läsaren till att tänka lite bredare kring vilken typ av verksamheter som faktiskt kan finnas i bottenvåningar.

Verksamheter med social inriktning

Det vi här väljer att kalla för verksamheter med social inriktning är sådana som huvudsakligen har samhällligt mål som huvudfokus i sin verksamhetsmodell. Fokus ligger därför i regel inte på att generera ekonomiskt överskott till ägare. Ofta har sådana här verksamheter inte heller de ekonomiska musklerna för att göra det. De flesta som läser den här texten kan säkert räkna upp exempel på verksamheter

som passar in i denna beskrivning. Det kan exempelvis handla om många verksamheter i offentlig sektor – så som socialtjänst, vård- och omsorg och utbildning - vars huvudsakliga fokus är att minska social utsatthet och på olika sätt skapa ökad livskvalitet för människor. Det kan också handla om idéburna organisationer som arbetar med frågor kring fattigdomsbekämpning, miljö- och klimat eller förbättrad djurrätt. Det bör dock påpekas att det som förenar dessa verksamheter alltså är deras sociala målsättning, snarare än hur de drivs. Ofta kan en och samma typ av verksamhet drivas av olika typer av huvudmän så som stat, landsting/region, kommun, privat företag, ideell förening eller kooperativ. Vidare kan det, när det gäller offentliga verksamheter, röra sig om såväl lagstadgade (såsom förskola och grundskola) som icke-lagstadgade (exempelvis mötesplatser av olika slag) sådana. Men vilka verksamheter av det här slaget passar i bottenplan? Här tänker vi oss sex övergripande verksamhetstyper som tenderar att uppfylla de kriterium som vi här är ute efter.

Träning och idrott: För det första har vi verksamheter dit människor går för att träna

2. Denna del är baserad på Molnar (kommande).

eller idrotta. Gym är redan en vanlig syn i bottenplan i många svenska städer. Men det finns även många andra exempel på verksamheter i bottenplan som har fokus på träning- och idrott så som yogastudios, kampsportslokaler, dansstudios, sporthallar samt gymnastik- och friskvårdslokaler. Även badhallar kan potentiellt finnas på plats i bottenplan.

Hälsa, vård och omsorg: Mottagningar med fokus på hälsa, vård och omsorg kan även de existera i bottenvåningar. Hit hör vårdcentraler och relaterade verksamheter så som mödravård, barnavård, läkarmottagningar, ungdomsmottagningar, familjecentraler samt kuratorer och psykologer. Även arbetsterapeuter, sjukgymnaster och hälsorådgivning är verksamheter som lämpar sig för en existens i bottenplan. Detsamma gäller för familjedaghem, öppna förskolor

Sociala verksamheter

- Träning och idrott
- Hälsa, vård och omsorg
- Utbildning och lärande
- Mötesplatser
- Försäljning, delande, uthyrning och utlåning
- Kontorsverksamhet

Yogastudio i bottenplan

och förskolor vilka redan idag går att hitta i bottenplan på lägenhetshus i svenska städer. De senare är dock ytkrävande vad gäller såväl inomhus- som utomhusyta.

Utbildning och lärande: Verksamheter som ägnar sig åt utbildning, lärande och informationsspridning kan också vara aktuella att ha i bottenplan. Till exempel kan grund- och gymnasieskolor potentiellt inrättas i bottenvåningar, men kan, på grund av att de bedriver ytkrävande verksamhet med speciella krav på utemiljöer, behöva ta fler ytor än bottenplanet i anspråk. Med sina inte fullt lika

hårda krav på utemiljöer och annan yta kan folkhögskolor, yrkeshögskolor, studieförbund samt andra typer av utbildningslokaler möjligtvis vara lättare att få in i bottenplan. Medborgarkontor, vilka erbjuder service, rådgivning och samhällsinformation, kan också få rum i bottenvåningar. Liksom turistbyråer och företagsrådgivning.

Mötesplatser: En annan kategori av verksamheter skulle kunna kallas för mötesplatser. Hit hör exempelvis träffpunkter för seniorer, ofta med kommunal huvudman, eller lokaler som innehåller daglig verksamhet.

Antikvariat, smyckesdesign och ateljé

Det senare kan exempelvis innefatta verksamheter som har som mål att ordna olika aktiviteter och upplevelser åt personer med funktionsnedsättningar. Men även fritidsgårdar samt samlings- och konferenslokaler i olika regi kan klassificeras som mötesplatser som är aktuella att ha i bottenplan, liksom gemensamhetslokaler tillhörande exempelvis bostadsrättsföreningar. Det senare är ett exempel på en typ av mötesplats som i första hand är tillgänglig för medlemmar i

föreningen. På samma sätt finns det också många andra exempel på organisationer som driver verksamhet i bottenplan i första hand riktad till den egna gruppen, så som politiska grupperingar och trossamfund.

Försäljning, delande, uthyrning och utlåning: En till typ av verksamhet som tenderar att tjäna på att befinna sig i närheten av där människor rör på sig och därmed i bottenplan, är de som erbjuder försäljning, delande, uthyrning och utlåning. Det kan exempelvis handla om butiker som erbjuder daglig verksamhet riktad till personer med funktionsnedsättningar. Alternativt butiker som drivs som sociala företag eller kooperativ och som därmed har som central verksamhetsidé att de anställer personer som står långt ifrån arbetsmarknaden eller skänker en betydande del av sitt överskott till goda ändamål. Verksamheter inom cirkulär- och delandekonomi kan också sägas höra hemma här. Dessa syftar till mer effektiv användning av jordens resurser, genom att stödja återbruk, delande, ythyrning eller utlåning av prylar och tjänster. Verktygsbibliotek, ”klädotek” samt second hand-butiker är exempel på sådana verksamheter.

Kontorsverksamhet: Det kan konstateras att inte alla verksamheter med social inriktning i bottenplan bedriver så kallad

besöksverksamhet, så som är tendensen hos de som har beskrivits ovan. Även kontorslokaler tillhörande exempelvis ideella föreningar, sociala företag och offentlig verksamhet är lämpade för bottenplan. Verksamheter så som hemtjänst, personlig assistans och socialtjänst kan nyttja bottenvåningslokaler till kontor, ombyte och rast.

Verksamheter med kulturell inriktning

När vi talar om verksamheter med kulturell inriktning är vi ute efter sådana som har som huvudsakligt och explicit syfte att ägna sig åt konst- och kultur. Ofta har inte heller dessa som huvudfokus att generera ekonomiskt överskott till ägare. Vi lägger oss här nära ett så kallat humanistiskt kulturbegrepp, det vill säga att se kultur som någonting som är tätt relaterat till konstarnas. (Johannisson, 2006) Detta innebär att fokus ligger på hur lokaler i bottenvåningar kan utgöra rum för genrer så som film, musik, formgivning, arkitektur samt scen- och bildkonst. Här har vi valt att tala om tre övergripande typer av verksamheter:

Produktion av kultur: Lokaler i bottenvåningar kan utgöra bas för utövande och produktion av kultur. Hit hör exempelvis replokaler och andra övningslokaler för kulturell verksamhet, musikstudios, konstnärsverkstäder och ateljéer samt lokaler för filmproduktion. Men det kan också handla om kontorsmiljöer i

Kulturverksamheter

- Kulturproduktion
- Kulturkonsumtion
- Försäljning

bottenplan som nyttjas av verksamheter så som tidskriftsredaktioner, bokförlag, författare, översättare och arkitektfirmor. Denna kategori innefattar alltså en relativt bred samling verksamheter som producerar kultur. Sådana här verksamheters ekonomiska fokus och muskler kan dessutom variera, där exempelvis företag som sysslar med design typiskt nog har starkare ekonomiska muskler än enskilda konstnärer. Vi kan också nämna att många av verksamheterna i denna kategori även ägnar sig åt andra aktiviteter, så som distribution och marknadsföring av kultur.

Konsumtion av kulturaktiviteter: Bottenvåningar kan även innehålla verksamheter som människor besöker i syfte att konsumera kulturaktiviteter. Såväl sådan som är gratis att ta del av som sådan som erbjuds under marknadsmässiga förhållanden. Här tänker vi exempelvis på olika former av scener, för allt ifrån teater, till dans, musik och litterära evenemang. Men lokaler i bottenvåningar kan även erbjuda plats för museiverksamhet, gallerier och utställningshallar,

Kulturscen i bottenplan

liksom för biografvisningar. Även bibliotek är en typ av verksamhet som ibland går att finna i fastigheters bottenplan.

Försäljning av kulturella artefakter: En sista form av verksamhet med kulturell inriktning är dem som sysslar med olika former av försäljning av kulturella artefakter. Boklådor och antikvariat är exempelvis inte ovanligt att finna i bottenplan på fastigheter i Sverige. Detsamma gäller skivbutiker och affärer som säljer musikinstrument. Slutligen utgör konstgallerier inte bara arenor för att visa upp konst, utan också för försäljning av sådan.

Del 2. Att analysera effekter av bottenvåningar

Mycket av dagens intresse för bottenvåningar grundar sig i en förhoppning om att dessa ska bidra med värden till staden, så som rörelse, trygghet och arbetstillfällen. Men hur kan vi gå tillväga för att bedöma om bottenvåningar leder till värden av detta slag?

Denna del består av två avsnitt. Till att börja med diskuteras ett antal övergripande frågor som är viktiga att ta i beaktande för den som vill förstå effekterna av ett fenomen så som bottenvåningar, nämligen frågor kring analysobjekt, etik, organisation och intressenter. Efter detta presenteras ett antal steg som kan tas i beaktande när effekter av bottenvåningar ska analyseras. Detta med inspiration från områden så som kostnads- och intäktsanalys, ”social return on investment” och utvärderingslära.

Övergripande frågor

Två saker som bör tänkas igenom tidigt är: 1) vilken bottenvåning det är som ska studeras (det så kallade analysobjektet) samt 2) om analysen fokuserar på effekterna av en framtida verksamhet i bottenplan eller om fokus ligger på en redan existerande verksamhet. (Hahn et al., 2016; Watson et al., 2016; Kuckshinrichs et al., 2010) Detta är viktigt att tänka igenom eftersom definitionen av analysobjektet har

betydelse för vilka resultat som analysen får i slutändan samt vilka dess praktiska konsekvenser blir. (Sunstein, 2014) Ibland talas det om att analysobjektet antingen kan vara en ”sak” – i betydelsen ett föremål av något slag - eller en ”aktivitet” – det vill säga ett antal på varandra efterföljande handlingar. (Hahn et al., 2016) När det gäller vårt analysobjekt kan det till att börja med sägas vara en sak, närmare bestämt en lokal i bottenplan innehållande olika former av inventarier. Men vårt analysobjekt kan även sägas vara en aktivitet, såtillvida att vi är intresserade av att förstå effekterna av olika typer av kulturella och sociala verksamheter som består av en mängd människor som gör saker: idrottar, spelar musik, dansar, pratar med varandra osv. Det blir därmed viktigt att för det första definiera den sociala eller kulturella verksamhet som vårt analysobjekt består av. Vilka aktiviteter består verksamheten av? Vilka personer är en del av den? Vilka materiella objekt byggs den upp av? För det andra är det viktigt att definiera vilken lokal det är som verksamheten är inhyst i samt dess egenskaper. Handlar det exempelvis om en enskild lokal eller en länga med lokaler? Hur stor är lokalen? Och var är den placerad? Ytterligare en fråga berör om utemiljön runtomkring lokalen tillhör analysobjektet? Ett möjligt förhållningssätt är

Socialt företag som säljer vintage-kläder

att tänka sig att de aspekter av utemiljön som är ett unikt resultat av den aktuella verksamheten och som därmed inte skulle ha funnits där om inte verksamheten existerade, är en del av analysobjektet. Detta innebär att bänkar och blomkrukor utplacerade av verksamheten tillhör analysobjektet, men inte bänkar och blomkrukor som skulle ha funnits där i de fall en annan verksamhet hade inhysts i lokalen.

Frågan kring vilket analysobjektet är bör också sättas i ett större sammanhang. Innan ett beslut överhuvudtaget tas kring innehållet i en bottenvåning så är det av vikt

Förskola i bottenplan

att se till de analyser (exempelvis sociala konsekvensanalyser) som eventuellt redan har gjorts för det omkringliggande området för att förstå vilka värden som behöver tillföras detta och hur bottenvåningar potentiellt kan bidra med dessa. Detta som en del av en förståelse för bottenvåningens relation till det övriga stadsrummet.

En annan sak som tidigt bör funderas igenom berör vilken analysperioden är. (Hahn et al., 2016). Om vi exempelvis vill förstå effekterna av en teaterscen i bottenplan på en nybyggd fastighet kan analysperioden tänkas börja

när verksamheten är satt i drift och sluta när verksamheten har existerat i ett antal år, säg 4 år. Det finns inga färdiga svar på hur lång en analysperiod bör vara, utan detta måste bestämmas från fall till fall. En tumregel är dock att analysperioden bör vara så pass lång att relevanta effekter har hunnit uppstå, samtidigt som den inte bör vara så pass lång att verksamheten totalt har hunnit ändra karaktär. I linje med vad som har sagts tidigare är det viktigt att tänka igenom analysperioden och vara transparent med vilka val som har tagits och varför; detta då definitionen av analysperioden får betydelse för studiens utfall.

Som en del i arbetet med att förstå analysobjektet och analysperioden kan en processkartläggning genomföras, innebärande att alla de relevanta aktiviteter som verksamheten och bottenvåningen består av kartläggs samt att orsak och verkan mellan dessa bedöms. Detta kan göras med exempelvis pennor, whiteboard och post-it-lappar, eller med speciella datorprogram (Hahn et al., 2016).

I anknytning till en processkartläggning bör även intressenter kartläggas, det vill säga de individer, organisationer eller icke-mänskliga ting som genomgår en relevant positiv eller negativ förändring som ett resultat av verksamheten i bottenplan. (Watson et al., 2016; Hahn et al., 2016) Sociala respektive

kulturella verksamheter i bottenplan har exempelvis vanligen besökare och/eller brukare, huvudmän, fastighetsägare, finansiärer samt människor och natur i grannskapet som direkta intressenter. (Hahn et al., 2016) Indirekta intressenter är i sin tur de som påverkas i nästa steg, så som föräldern till en besökare på en daglig verksamhet vars subjektiva välmående påverkas positivt av att besökaren får något att göra på dagarna. Ett annat exempel skulle kunna vara partnern till verksamhetens huvudman som upplever oro över att verksamheter går ekonomiskt dåligt. Slutligen kan nämnas att intressenterna även kan delas upp i undergrupper och demografiska kategorier. (Hahn et al., 2016) Om förbipasserande definieras som en intressentgrupp kan förbipasserande till fots, med bil samt med cykel vara möjliga undergrupper. Undergrupperna kan i sin tur delas upp i ytterligare två eller fler underkategorier (så som ålder, genus, funktionsnedsättning och ekonomi) om du har skäl att tro att dessa faktorer har betydelse för hur verksamhetens effekter fördelas. (Hahn et al., 2016) Här är det viktigt att tänka igenom hur definitionerna görs och vilka alternativa definitioner som skulle kunna göras. Detta eftersom definitionen av vad som är en ”intressent” har betydelse för analysen och kan ha inverkan på processen som helhet (Metzger et al., 2017). Om du exempelvis vill bedöma

effekterna av en badhall och inte tar med HBTQ-personer som en intressentgrupp kan det hända att du missar att se att lokalen tenderar att fungera mindre bra för denna grupp, i termer av tillgång till och placering av lämpliga omklädningsrum. Detta kan i sin tur tänkas göra att vissa individer med denna bakgrund inte besöker badhallen, med negativa hälsoeffekter som följd.

Det senare är ett exempel på hur effektbedömningar har en moralisk dimension. Vi har redan konstaterat att de beslut som tas kring analysens genomförande – vilka intressenter, värden, tidsperioder och kunskapsunderlag som inkluderas respektive inte inkluderas – har betydelse för analysresultatet. (Metzger et al., 2017; Bowker och Star, 1999; Helgesson and Muniesa, 2013) Men om analysresultatet i nästa steg påverkar vilka beslut som faktiskt tas kring hur verksamheten i bottenplan utformas – något som exemplifieras i fallet med badhuset ovan - betyder det att analysen har en moralisk dimension. (Sunstein, 2014) Detta resonemang är ett uttryck för att genomförandet av analyser aldrig går att totalt automatisera eller frikoppla från den individ som genomför analysen samt den organisationella kontexten. (Styhre, 2013) Men inte heller mottagarna av analysresultatet är neutrala. Tidigare forskning uppvisar gott

Några frågor att tänka igenom:

- Varför vill vi genomföra analysen?
- Tror vi att resultatet av analysen ger effekter på omvärlden och i så fall vilka? Är dessa bra eller dåliga?
- Vem vinner och vem förlorar på att analysen genomförs?
- Vem ska genomföra analysen och vad händer med informationen efter att analysen har gjorts? Har mottagarorganisationen kapacitet att ta hand om resultatet?
- Finns det intressenter eller frågor vi inte har inkluderat och med vilka konsekvenser?

om exempel på hur människor inte bara använder sig av analysresultat för att bygga nya kunskaper eller som underlag för att fatta beslut, utan ofta taktiskt nyttjar underlagen för att legitimera beslut som redan har tagits och åsikter som de redan har. (Nilsson och Sunesson, 1988; Weiss, 1980) Det är också av betydelse vilken organisation det är som ska fånga upp analysresultatet samt vilka procedurer och tekniska hjälpmedel den består av, eftersom detta påverkar vad som händer med informationen i slutändan. (Kjellberg et al., 2013) Allt detta är ett uttryck för att det är viktigt att inte bara tänka igenom hur en analys genomförs utan också i vilket sammanhang den genomförs och hur resultatet tas emot (se inforuta för exempel på frågor att ställa sig).

Fyra steg för effektanalys

I det följande kommer vi att presentera ett antal steg som är vanliga att tänka igenom vid effektanalyser. (Hahn et al., 2016; Hull, 2011; Lindgren, 2014) Som användare kan du ta dig igenom samtliga steg, eller ett urval av dem, beroende på förutsättningar och syfte. Genom resten av rapporten presenteras också - i separata inforutor – ett påhittat exempel på hur en analys av detta slag skulle kunna genomföras. Detta med fokus på den fiktiva idrottsverksamheten ”Hoppet”. Vi vill slutligen påpeka att en analys av detta slag i verkligheten inte på ett enkelt och linjärt vis går från steg 1 till 4, utan snarare hoppar fram och tillbaka mellan dessa.

Aktivitet

Ett steg handlar om att beskriva den så kallade aktivitet vars effekter det är vi vill förstå. Här kan den typ av process- och intressentkartläggning som vi har beskrivit tidigare i rapporten användas. (Hahn et al., 2016).

I vårt fall kan aktiviteten sägas utgöras av en specifik kulturell eller social verksamhet i en särskild lokal i bottenplan under en given tidsperiod. Vi bör alltså här definiera och beskriva vilken lokal som berörs och dess karaktäristika (ägare, storlek, placering, inventarier m.m.) samt vilken verksamhet lokalen innehåller och dess karaktäristika (syften, målgrupp m.m.).

Ett exempel på en aktivitet skulle kunna vara ”en kommunalt driven mötesplats för äldre i en 200 kvadratmeter stor lokal i bottenplan i ett flerfamiljshus på ett stadsdelstorg”. Ett annat exempel skulle kunna vara ”en 1000 kvadratmeter stor teaterlokal i en vältrafikerad blandstadsmiljö i en medelstor svensk stad”.

Här kan även verksamheten beskrivas kvantitativt (Hahn et al., 2016; Hull, 2011). Dock utan att i detta steg innefatta en värdering över huruvida dessa konsekvenser är bra eller dåliga. Vad kan detta då innebära för en kulturell eller social verksamhet i en lokal i bottenplan? Verksamheten har till att börja med ett antal

”Hoppet”: en idrottsverksamhet för barn och unga

Under kommande sidor kommer vi att i inforutor beskriva hur en effektanalys av en social verksamhet i bottenplan skulle kunna utformas, nämligen av den fiktiva idrottsverksamheten ”Hoppet”. Till Hoppet kommer barn och unga för att idrotta, så som att ägna sig åt dans, innebandy, inomhusfotboll och gymnastik. Hoppet är nystartad av kommunen och har tre deltidsanställda, vilka driver verksamheten och lånar ut dess lokal till olika idrottsföreningar. De senare ansvarar för den största delen av programverksamheten.

Målet med Hoppet är att stimulera rörelse hos barn och unga – framförallt från socioekonomiskt sämre förhållanden - och därigenom att förebygga ohälsa.

Hoppet finns i en 400 kvadratmeter stor lokal i bottenplan i ett flerfamiljshus i ett tätbefolkat och funktionsblandat område i en större svensk stad. Lokalen ägs av en privat fastighetsägare och har under de senaste åren stått tom, men innehöll innan dess en dagligvarubutik. Det bedrivs verksamhet i lokalen alla dagar i veckan klockan 9-21.

I det följande tänker vi oss att vi vill analysera Hoppets socioekonomiska effekter såväl innan verksamheten startas upp, som några år efter uppstart.

besökare. En uppskattning av detta antal samt den tidsmässiga omfattningen av deras besök kan därför beskrivas. Vidare drivs verksamheten av anställda eller volontärer. Deras tidsmässiga engagemang, löner m.m. kan också uppskattas. Verksamheten kan även tänkas leda till ett flöde av fordon – exempelvis varuleveranser

eller hämtning och lämning av besökare – vars omfattning kan kvantifieras. Vidare kan verksamheten leda till ett visst läckage av ljud och ljus till gatan och omkringliggande verksamheter, vilka också kan utgöra en del av kvantifieringen. Även konsumtion av vatten och generering av avfall är kvantifierbart, liksom

Hur beskriva "Hoppet" kvantitativt?

För att kunna beskriva Hoppet kvantitativt börjar vi med att studera hur liknande träningsverksamhet för barn och unga kan tänkas presteras kvantitativt. Detta genom studier av andra verksamheter i området samt på andra platser vilka har samma typ av verksamhet. Likaså genomför vi intervjuer och workshops med ett urval av idrottsföreningar som har intresse av att vara en del av Hoppet i syfte att utröna deras målgrupps behov och beteenden.

Ett dokument tas fram som innehåller genomsnittliga uppskattningar vad gäller antalet föreningar som använder lokalen, antal timmar programverksamhet indelat på olika typer av idrott, antalet besökande barn och unga samt antal spenderade timmar i lokalen. Även antalet besökande målsmän samt den tid de lägger för att åka eller gå med barnen till lokalen uppskattas. Vidare uppskattas antalet anställda i form av samordnare, administration och vaktmästare samt antal volontärer och volontärtimmar hos involverade föreningar. Omfattningen av ljus och ljud uppskattas också med schabloner från tidigare studier. Saker som varuleveranser, vattenanvändning och avfall kvantifieras inte då vi inte bedömer att dessa kommer vara av betydande grad.

verksamhetens omsättning och intäkter. I detta steg handlar det alltså om att kvantitativt försöka kartlägga aktiviteten, detta utan att värdera vad som är bra eller dåligt, utan att definiera olika typer av effekter och utan att allokerat effekterna på olika intressenter.

Här kan det också vara aktuellt att definiera ett så kallat referensalternativ vilket fungerar

som ett jämförelseobjekt och vars effekter också analyseras. Detta innebär att vi studerar effekterna av en verksamhet som genomgår en förändring och jämför dessa med effekterna hos samma verksamhet innan den genomgick förändringen, där den senare utgör referensalternativet. Ett exempel på en sådan förändring skulle kunna vara ett bibliotek som genomgår ett antal förändringar

i termer av såväl byggnadens utformning som verksamhetens innehåll. Då utgör biblioteket innan det att förändringen genomfördes referensalternativet, medan det förändrade biblioteket är analysobjektet.

Ett annat alternativ kan vara att jämföra effekterna av två olika verksamheter i samma lokal. I vårt fall kan det handla om att vi vill förstå de effekter som en viss kulturverksamhet – exempelvis ett konstgalleri – ger i förhållande till en alternativ verksamhet i samma lokal – så som en kommunägd hälsolots.

Det är viktigt att vara medveten om att valet av jämförelsecase är centralt för vilket analysens slutresultat blir. Huvudalternativet kommer nämligen alltid att tolkas i förhållande till referensalternativet. Här handlar det om att välja ett referensalternativ som förefaller vara troligt i just den aktuella lokalen i syfte att ha ett genomtänkt alternativ för lokalens användning som kan utgöra underlag för diskussion. I detta sammanhang är det också viktigt att diskutera och dokumentera hur valet av referensalternativ påverkar analysen.

Resurser

Ett ytterligare steg är att beskriva de resurser (eng. input) som behövs för att en bottenplan ska kunna existera över en given tidsperiod. (Lindgren, 2014; Hull, 2011) Dessa resurser kan

definieras på olika sätt. Ett sådant är att tänka i termer pengar, tid samt subventionerade varor och tjänster. (Hahn et al., 2016)

När det gäller resursen pengar behöver vi, i fallet verksamheter i bottenvåningar, till att börja med räkna på de ekonomiska värden som investeras i att rusta upp eller renovera lokalen, alternativt bygga upp den från grunden i det fall det rör sig om en ny fastighet. Dessa pengar används till såväl inköp av material och maskiner som avlönande av den personal som sköter arbetet. Om det är en ny verksamhet behövs troligtvis också pengar investeras för uppstart av verksamheten, med allt vad det innebär av strategiarbete och inköp av inventarier och annat material. Vidare kostar själva driften av verksamheten pengar, exempelvis i form av inköp av material, löner samt el och vatten. Även hyran till fastighetsägaren är en del av driftskostnaden. Pengar för löpande underhåll av lokalen kan också potentiellt räknas med i de ekonomiska resurser som går in verksamheten.

När det gäller resursen tid, definieras denna i termer av den gratistid som människor lägger för att förverkliga verksamheten i bottenplan. Detta gäller såväl uppstart som drift. Vanligtvis räknas inte den primära målgruppens tid in, det vill säga verksamhetens besökare eller brukare. Men däremot volontärtid, vilket inte minst blir aktuellt

Second hand-verksamhet i bottenplan

i kulturella och sociala verksamheten som ofta åtminstone delvis drivs med ideellt arbete. Det finns ibland ett önskemål om att värdera resursen tid i pengar, vilket exempelvis kan göras med hjälp av ett lämpligt schablonmässigt timvärde för volontärtid. (Hahn et al., 2016)

En sista sak som kan räknas med är subventionerade varor och tjänster. (Hahn et al., 2016) I vårt fall kan dessa exempelvis bestå av

föreningar som får subventionerad lokalhyra i en kommunalt ägd lokal eller varor och tjänster som verksamheten får till skänks så som datorer, telefoner, städning, marknadsföring och rådgivning.

Exakt vilka resurser som går in i en verksamhet i bottenplan är inte alltid självklart och varierar dessutom från fall till fall. Här är det därför viktigt försöka läsa in sig på hur andra liknande

Vilka resurser investeras i "Hoppet"?

Uppstart och drift av "Hoppet" kräver en rad resurser som vi behöver analysera närmare. Till att börja med är det viktigt att räkna på de ekonomiska investeringar (nya golv, inventarier, träningsutrustning, tillgänglighetsanpassning m.m.) som under uppstarten görs för att anpassa lokalen för just idrottsverksamhet. Även personalkostnader för uppstarten behöver räknas med. I nästa steg behöver kostnader för driften av idrottsverksamheten så som löner, kostnader för träningsutrustning, hyra och el beräknas.

Det är även troligt att en träningslokal riktad till ideella idrottsföreningar så som "Hoppet" delvis bygger på ideellt arbete. Här görs en uppskattning över hur mycket lokalen används och därmed hur mycket ideellt arbete som tränare och andra personer lägger. Detta räknas, med hjälp av en schablon, om till monetärt timvärde.

Slutligen beräknas också det ekonomiska värdet av de saker som föreningarna får sponsrade eller subventionerade av företag och offentlig sektor, så som träningsutrustning och träningskläder.

verksamheter fungerar, föra en diskussion över professionsgränser samt inte minst involvera intressenter.

Effekter och påverkan

I detta steg önskar vi analysera vilka sociala, miljömässiga och ekonomiska effekter (eng. outcomes) som aktiviteten leder till. (Hahn et

al., 2016; Lindgren, 2014). Här kan exempelvis antalet besökare till ett bibliotek och det lärande som sker vara en positiv effekt. Medan det ökade antalet trafikolyckor som uppstår på grund av att en skola flyttar in i bottenplan i en fastighet är en negativa effekt. (Hahn et al., 2016).

Vidare bör påpekas att effekter kan vara kortsiktiga, mellanliggande eller långsiktiga. De kan också vara förutsedda och oförutsedda samt avsedda och oavsedda. (Lindgren, 2014; Svensson, 2013).

När det gäller den typ av aktivitet som vi här analyserar, det vill säga en social eller kulturell verksamhet i bottenplan, kommer denna ha en lång rad effekter, vilka i sin helhet inte går att överblicka eller förutse. Snarare än att försöka förstå alla dessa bör därför fokus ligga på de som är allra viktigast. (Hahn et al., 2016) Här kan redan uppställda verksamhetsmål fungera som en urvalsmekanism. (Lindgren, 2014) Men också pragmatiska överväganden om vilka effekter du faktiskt tror är möjliga att skapa en rimlig förståelse för givet den data och de resurser som finns tillgängliga för studien.

De olika effekterna analyseras med fokus på olika intressenter. (Hahn et al., 2016) I vårt fall är exempelvis fastighetsägaren, verksamhetens huvudman, besökare och boende i grannskapet exempel på intressenter. Det är också av vikt att försöka förstå hur effekterna fördelas geografiskt och tidsmässigt över dygnet och över tid. Vidare är det viktigt att försöka förstå relationer mellan effekter, det vill säga hur en effekt påverkar en annan effekt. Här påpekar vissa att det är viktigt att försöka undvika att dubbelräkna effekter. (Hahn et al., 2016)

Möjliga effekter och effektindikatorer

Aspekt	Ett urval av effekter	Möjliga effektindikatorer
Ekonomi	Sparade offentliga utgifter	Storleken på sociala utgifter för kommunen
	Skatt	Skatteintäkter
	Markvärde	Marknadspris
	Arbetsstillfällena	Antal nya jobb som skapas
	Fastighetsvärde	Marknadspris
	Lägenhetshyror	Marknadspris
	Bostadsrättspriser	Marknadspris
	Verksamhetens intäkter	Faktiska intäkter
	Intäkter för omkringliggande verksamheter	Mäta intäkter före och efter lokalens öppnande
	Lokalhyra	Marknadspris
Socialt	Brottslighet och trygghet	Brott i det offentliga rummet. Inbrott i verksamheten. Boende i rörelse. Fönster vända mot gatan. Känsla av trygghet. Önskan att flytta från området. Verksamheter som serverar alkohol.
	Trafiksäkerhet	Fordon i rörelse. Parkeringsplatsers placering. Säkra gång- och cykelpassager.
	Subjektivt välbefinnande	Känsla av lycka. Känsla av livstillfredsställelse.
	Självförverkligande	Nystartade projekt. Nystartade företag. Upplevelse av lärande.
	Socialt kapital	Spontana möten. Nya bekantskaper. Nya vänskapsrelationer.
	Störningsmoment	Decibelnivå. Upplevelse av störande ljud. Upplevelse av störande ljus. Samtal till störningsjour.
	Tillgänglighet	Närhet till service och attraktioner för boende och brukare. Tillgänglighetsanpassade lokaler.
	Fysisk hälsa	Besök till hälsofrämjande verksamheter. Antal timmar i fysisk rörelse.
Miljö	Lärande/utbildning	Besök till verksamhet där lärande sker. Upplevelse av lärande.
	Utsläpp av CO ₂ , NO _x och partiklar	Varuleveranser. Besökare och färdstätt.
	Buller	Varuleveranser. Besökare och färdstätt.
	Energianvändning	Faktisk energianvändning.

Även om vi exempelvis med grund i tidigare forskning vet att lärande tenderar att leda till högre självförtroende så kan vi inte, i fallet biblioteksbesökare, både räkna lärande och självförtroende som positiva sociala effekter eftersom vi då dubbelräknar dem.

En angelägen sak att förhålla sig medveten om vid effektbedömning är att alla de effekter som uppstår av en verksamhet i bottenplan inte nödvändigtvis är ett resultat av just denna verksamhet. Ibland används därför ordet påverkan (eng. impact) för att beskriva den andel, av alla uppskattade effekter, som specifikt är ett resultat av aktiviteten i fråga (Hahn et al., 2016; Hull, 2011). Det kan nämligen vara så att många av effekterna hade uppstått ändå och därmed beror på andra faktorer i omvärlden (ibland kallat tillskrivning). Alternativt kan många av effekterna ha uppstått innan aktiviteten blev verklighet eller så har redan befintliga effekter förskjutits. (ibland kallat förflyttning) (Hahn et al., 2016) I vårt fall kan det exempelvis handla om att en given verksamhet i bottenplan, såsom en hemtjänstlokal, genererar en för grannskapet positiv social effekt i termer av personal och besökare som dygnet runt håller kolla på vad som sker på gatan och därmed minskar risken för brottslighet. Dock skulle det kunna vara så att en effekt av liknande slag hade genererats även av en alternativ verksamhet i samma

lokal, så som en förskola. Den senare har dock enbart öppet under dagen innebärande att hemtjänstlokalen har vissa effekter som inte förskolan har.

Det bör dock sägas att det är mycket svårt, nästintill omöjligt, att säkert avgöra att en viss förändring är ett resultat av en specifik aktivitet; detta då människor påverkas av en

lång rad faktorer i omvärlden. (Svensson, 2013; Lindgren, 2014; Innes och Booher, 2000). Det finns dock flera vanliga ansatser som används för att minimera denna osäkerhet. En ansats är att genomföra skuggkontroll, innebärande att människor som uppfattas ha särskilda insikter kring ämnet gör en uppskattning av vad som hade hänt om inte aktiviteten genomförts. Skuggkontroll kan ta sig uttryck genom

Hur analysera "Hoppets" effekter?

Med grund i beskrivningen av Hoppet som aktivitet genomförs en analys av dess mest relevanta effekter. Till att börja med uppskattas med hjälp av statistik från Brottsförebyggande Rådet hur brottslighet i utemiljön samt inne i verksamheten påverkas. Vi tar också fram tidigare studier och statistik över hur människors trygghet påverkas av lokaler i bottenplan. Tidigare studier används också för att uppskatta hur barns hälsa, kreativitet och sociala kapital påverkas av fysisk rörlighet och deltagande i föreningslivet. Uppskattningar av ljudnivåer från verksamheten samt från hämtning och lämning med bil används för att bedöma buller och andra skadliga ljud. Bedömningar av målsmäns bilkörande blir tillsammans med samhällsekonomiska kalkylvärden underlag för uppskattning av NOX, PM samt hälsoeffekter. Även trafikolyckor skattas med hjälp av ekonomiska kalkylvärden från Trafikverket. Vidare beräknas fastighetsägarens hyresintäkter. Dessutom bedöms effekter på hyresnivåer och priser för bostäder längre upp i fastigheten genom att vi analyserar hur andra fastigheter i samma stadsdel finansierar lokaler samt tidigare studier kring hur attraktivitet och vilja att betala påverkas av närhet till service.

Game show-lokal i bottenplan

expertkontroll (i vårt fall exempelvis forskare eller konsultfirmor med bottenvåningar som expertis), administratörskontroll (i vårt fall exempelvis personal i fastighetsbolag, kommun eller verksamheten) eller målgruppskontroll (i vårt fall invånare och brukare). (Svensson, 2013; Lindgren, 2014).

En annan ansats är generisk kontroll, vilket betyder att verksamhetens effekter jämförs med data över den genomsnittliga utvecklingen för samma tidsperiod för en större population. (Hahn et al., 2016; Lindgren, 2014) Om vi exempelvis skulle vilja försöka förstå om ökningen av variabeln "grannskapskänsla" i ett område är ett resultat av att ett bibliotek

har flyttat in så kan en jämförelse göras med exempelvis hur den genomsnittliga utvecklingen av samma variabel har sett ut i en större population, såsom invånare i Göteborgs stad.

Ytterligare en ansats är att genomföra experiment där utvecklingen i experimentgruppen jämförs med utvecklingen i en kontrollgrupp, något som kan göras på en rad olika sätt. (Svensson, 2013) I fallet med biblioteket i bottenplan skulle utvecklingen för exempelvis variabeln "grannskapskänsla" för invånare i grannskapet jämföras med utvecklingen i ett annat grannskap i samma stad som uppskattas ha liknande karaktäristika men där inte investeringen i ett bibliotek har skett.

En sista ansats är att genomföra så kallad processpåring innebärande att en fallstudie genomförs, antingen retroaktivt eller under tiden insatsen genomförs, där processen från insats till effekt spåras i syfte att försöka förstå vad som leder till vilka effekter. (Svensson, 2013)

Ett viktigt påpekade är att vi sällan i sådana här sammanhang kan mäta eller observera effekter direkt. Snarare utvecklar vi alltid - vare sig vi är medvetna om det eller inte - teorier och

modeller över vilka aktiviteter som leder till vilka effekter och varför. Ett sätt att göra denna procedur lite mer genomtänkt och transparent är genom att utveckla indikatorer. (Lindgren, 2014) En indikator är en beskrivning (en så kallad "operationell definition") som i text och siffror anger vilka operationer (handlingar) som behöver utföras för att det ska gå att bedöma i vilken utsträckning ett visst fenomen existerar. (Hull, 2011) Om vi exempelvis vill förstå om ett stadsdelsbibliotek har lett till ökat lärande hos besökarna kan en indikator vara: "antalet personer som i en brukarenkät anger att de har fått nya kunskaper genom sitt biblioteksbesök". Indikatorn hjälper oss alltså att förstå vad det är vi behöver göra för att mäta fenomenet "lärande". Indikatorer kan vara objektiva och subjektiva. Objektiva indikatorer handlar om att försöka förstå ett fenomen utan att fråga intressenterna själva hur de exempelvis mår eller uppfattar världen. I vårt fall kan antalet varuleveranser till en förskoleverksamhet utgöra en objektiv indikator för utsläpp av NOX och PM, medan det genomsnittliga antalet lånade böcker på ett bibliotek kan utgöra en objektiv indikator på lärande. Subjektiva indikatorer, å andra sidan, fokuserar på individens egna upplevelse av världen. Antalet brukare av en mötesplats för äldre som i en enkät anger att de är "lyckliga med livet på det stora hela" är

Teaterlokal i bottenplan

exempelvis en subjektiv indikator på lycka. Antalet personer i grannskapet som ringer till störningsjouren för att klaga på höga ljud från teaterverksamheten i bottenplan kan å andra sidan ses som en subjektiv indikator på ”nöjdhet” (eller motsatsen). Det bör också påpekas att det finns fall då indikatorer inte behövs utan det går att göra mer eller mindre direkta mätningar. I vårt fall kan det röra sig om variabler så som skatteintäkter, subventioner av lokalen samt hyresnivåer. (Hahn et al., 2016)

Här bör nämnas att en del av arbetet med att ta fram indikatorer är att bestämma sig för lämpliga skalor och standarder för tröskelvärden. Det senare innebär att ett beslut tas kring hur mycket förändring som behöver ha skett för att det ska vara rimligt att säga att effekten har uppstått (Hahn et al., 2016; Lindgren, 2014).

Slutligen bör påpekas att en indikator bara hjälper en att förstå en begränsad del av världen. (Lindgren, 2014; Hull, 2011) Om vi återkommer till exemplet ovan så är antalet personer som i en enkät säger att de har ”lärt sig nya saker” självfallet inte en heltäckande indikator för allt det ”lärande” som har uppstått. Detta kan ses som en nackdel och kan leda till irritationer och konflikter om vad som bör eller inte bör mätas. Samtidigt kan det vara en fördel att indikatorer gör verkligheten mer hanterbar och därmed kan fungera som utgångspunkt för att diskutera

Hur analysera "Hoppets" ekonomiska värdeskapande?

När det gäller Hoppets totala värdeskapande kan vi konstatera att fysisk inaktivitet ger negativa samhällsekonomiska effekter. För offentlig sektor är möjliga värden därmed bättre hälsa för barn och ungdomar, vilket kan minska långsiktiga sjukvårdskostnader. Studier har även visat att idrottslig gemenskap minskar brott, vilket kan minska kostnader för samhällsskydd och rättsskipning. Införandet av Hoppet leder dessutom till att jobb skapas, exempelvis behövs samordnare, administratörer och vaktmästare, vilket genererar skatteintäkter.

Fastighetsägaren, som får intäkter via hyran, kan gynnas av att fastigheten blir mer attraktiv, vilket i sin tur ökar fastighetsvärdet. Närhet till en träningslokal kan även medföra att fler vill flytta in till fastigheten, vilket kan trissa upp fastighetsvärdet. Det senare kan ha positiva effekter för vissa, men negativa för andra.

För användare av lokalen, barn och ungdomar, kan det resultera i flera positiva värden. Studier har visat att idrott skapar gemenskap och identitet. Idrottande ungdomar har mindre depressiva symptom, bättre självkänsla, trivs bättre i skolan, skolkar mindre, begår färre brott och dricker mindre alkohol. Ur miljösynpunkt kan effekterna av träningslokalen vara positiv om föräldrar och barn går eller cyklar till lokalen. Men de kan även vara negativa om föräldrar väljer att köra sina barn till lokalen och då kör mer bil än vanligtvis.

När dessa värden har räknats om till pengar kan resultatet redovisas i form av en nytto-kostnadskvot som visar på vilken samhällsnytta som genereras per insatt krona.

frågor av det komplexare slaget. (Hull, 2011; Lindgren, 2014) Här är det vissa som betonar vikten av att utveckla indikatorer tillsammans med intressenter samt att se dessa som just underlag för diskussion, lärande och eventuellt omvärderande av ens bild av verkligheten, snarare än som felfria och de enda möjliga representationerna av verkligheten. (Hull, 2011; Innes och Booher, 2000).

Ekonomiskt värdeskapande

Ett sista steg som potentiellt kan tas – men som är långt ifrån självklart i effektanalyser - är det som här kallas för ekonomiskt värdeskapande (Hahn et al., 2016) Här kartläggs värdet av respektive effekt för varje enskild intressent, mätt med hjälp av kronor och ören för en viss tidsperiod (exempelvis ett år).

När det gäller verksamheter i bottenplan har vi redan konstaterat att ett antal olika miljöeffekter kan uppstå. Dessa miljöeffekter skulle också, potentiellt sätt, kunna omvandlas till kronor och ören. Ett sätt skulle kunna vara att använda ekonomiska kalkylvärden från Trafikverket på NOX, PM och CO2 som ett sätt att räkna om transporterens effekter till och från lokalen till kronor och ören. (Trafikverket, 2018) Vi har också redan konstaterat att verksamheter i bottenplan kan ge en rad sociala effekter. Även det ekonomiska värdet av dessa kan, potentiellt sätt, bedömas. Det finns till exempel redan statistik på svensk nivå att tillgå över hur mycket

”bättre hälsa” (Faskunger och Sjöblom, 2017) eller ”minskad brottslighet” är värt. (Jess, 2010) För offentlig sektor skulle bättre hälsa innebära mindre sjukvårdskostnader och minskad brottslighet samt att det behövs färre poliser på gatan. Det kan också handla om att en variabel som ”attraktivitet” omvandlas till kronor och ören genom data över hur beredda svenskar är att betala extra för att bo i ett område med den aktuella verksamheten i närheten, exempelvis en teater. En ökad attraktivitet skulle i sin tur medföra ett ökat fastighetsvärde och möjliga hyreshöjningar. Det kan även påverka värdet på närliggande fastigheter. Liksom påverka intäkter för omkringliggande verksamheter.

Ibland finns det en önskan om att också uppskatta det totala ekonomiska värdeskapandet (Hahn et al., 2016) av en satsning, det vill säga att slå ihop alla de ekonomiska vinster och kostnader som har räknats ut för varje effekt. Här delas det totala värdet av de investerade resurserna med det totala värdeskapandet. Då genereras en siffra som visar på vilket värde som skapas för varje investerad krona; exempelvis att det för varje investerad krona skapas ett värde som motsvarar 3 kronor.

Här skulle vi vilja påpeka att en uträkning av det totala värdeskapandet inte är en lätt procedur. Analysen kräver bra data och kommer även då att bygga på en lång rad grova generaliseringar

och uppskattningar. Än dock är det många som anser att denna typ av ansats är värdefull just som ett underlag för diskussion. När alla effekter av en insats bedöms utifrån samma måttstock är dessa lättare att jämföra med varandra. Dessutom finns det de personer som argumenterar för att sociala och ekologiska frågor kan få högre status genom att de bedöms i kronor och ören. När det gäller det senare får alltså analysen en ännu tydligare politisk och moralisk dimension. Andra personer varnar snarare för att ansatser där pengar sätts i fokus riskerar att missbrukas samt att i praktiken aktiviteter som det inte går att visa har ekonomiskt positiva värden nedvärderas. (Sunstein, 2014; Kahneman, 2017; Funtowicz och Ravetz, 1994; Metzger, 2018) Detta visar på vikten av att de som genomför sådana här analyser verkligen tänker igenom syftet samt involverar intressenterna i analysen som ett led i att diskutera de positiva respektive negativa aspekter som analysen har.

Replokal i bottenplan

Avslutning

På de här sista sidorna diskuteras ett antal utmaningar som kan tänkas uppstå vid försök att förstå bottenvåningar och deras effekter samt hur dessa kan hanteras. Rekommendationer för framtiden tas också upp.

I denna idéskrift har vi identifierat ett antal övergripande typer av kulturella och sociala verksamheter som kan finnas i bottenvåningar i svenska städer. Vi har också, med grund i redan tidigare väletablerade metoder för effektanalys, diskuterat hur socio-ekonomiska effekter av just kulturella och sociala verksamheter i bottenplan kan bedömas.

Med detta sagt vill vi betona att genomförandet av analyser – vilken typ av analys vi än pratar om - aldrig är oproblematiskt. Dock vill vi människor ofta tro det då analysresultat lätt får en aura av ”objektivitet”; framförallt då siffror är med i bilden. (Styhre, 2013) Som vi har diskuterat i skriften innefattar analyser alltid subjektiva val kring vilka faktorer som inkluderas och inte samt hur data tolkas och presenteras. Vidare innebär alltid mänskliga bedömningar olika former av - mer eller mindre omfattande – så kallade bias, det vill säga snedvridningar i hur vi uppfattar verkligheten. (Kahneman, 2017) Forskning på kostnads-

och intäktsanalyser i samhällsplanering visar exempelvis att planerare tenderar att vara överoptimistiska när det gäller de positiva effekter som projekt ger, samtidigt som kostnader undervärderas. Detta kallas för optimism-bias. (Flyvbjerg och Sunstein, 2016).

Analyser av detta slag är heller inte enkla att genomföra av andra anledningar. En verksamhet i bottenplan har en lång rad effekter, bara en bråkdel av vilka i praktiken går att få med i en analys. Vidare är det svårt att avgöra exakt vad som händer och varför när vi studerar komplexa fenomen så som städer och tätorter. Effekter kan exempelvis vara indirekta, oförutsägbara och till och med oidentifierbara. Processer är aldrig linjära på så sätt att en viss typ av händelse på ett enkelt och förutsägbart sätt alltid leder till en annan typ av händelse. (Svensson, 2013; Flyvbjerg, 2013)

Det kan också vara svårt att generera eller få tag på all den data som behövs när effekter ska analyseras. Inte minst är detta sant när det gäller tillgången på statistisk data och ekonomiska schabloner genererade i andra sammanhang. Sådan data finns inte alltid tillgänglig. Och är inte heller alltid trovärdig eller överförbar från ett sammanhang till ett annat. Detta gäller

inte minst utforskade frågor så som kulturella respektive sociala verksamheter i bottenplan. Ett sista påpekande är att genomförandet av analyser av detta slag kan kosta mycket pengar. Framförallt om det handlar om analyser som syftar till att sätta kronor och ören på effekter. Till sådana analyser krävs många veckors eller månaders arbete.

Med detta sagt kanske det låter som att vi författare är extremt skeptiska till att analysera effekter av kulturella och sociala verksamheter i bottenvåningar. Det är vi inte. Däremot tycker vi att de problematiska faktorerna med analyser inte alltid diskuteras tillräckligt. Och att det bästa är om vi kan se en analys av detta slag för vad den är: en typ av kunskapsanspråk bland många andra som cirkulerar i en stadsutvecklingsprocess (Rydin, 2007). En analys av bottenvåningars effekter bör ses som ett underlag för lärande och diskussion, snarare än som den enda rimliga bilden av verkligheten. Detta innebär också att det kan vara problematiskt att nyttja sådana här analyser som instrument för styrning och kontroll. (Innes och Booher, 2000; Svensson, 2013)

Problematisering av analyser av detta slag är också nödvändigt om de ska kunna förbättras.

Forskning kring metoder så som kostnads- och intäktsanalyser samt SROI (Social Return on Investment) visar exempelvis att snedvridningar av det slag som har nämnts ovan kan minskas genom att låta intressenter och andra utomstående granska analyserna. (Hahn et al., 2016; Flyvbjerg, 2013) Samt att de som genomför analysen görs ansvariga för resultatet och eventuella tillkortakommanden. (Flyvbjerg, 2013)

Vi tror alltså att analyser av detta slag kan hjälpa stadsutvecklingsaktörer att få syn på effekter och avväganden som annars inte är självklara att beakta. Samtidigt kan vi vara ganska säkra på att omfattande effektanalyser av bottenåningar inte är möjliga att genomföra i de flesta stads- och fastighetsutvecklingsprojekt. Däremot tror vi att deltagarna i många projekt skulle kunna nyttja ett urval av de tankar som presenteras i denna skrift för att göra grova bedömningar och föra övergripande diskussioner kring bottenåningars innehåll samt investeringar, nyttor och risker.

Slutligen, som vi har påpekat tidigare i texten, är detta enbart en idéskrift med syfte att testa olika begrepp och tankemodeller. Det finns ett antal frågor som vi inte har kunnat studera, exempelvis hur omfattande en sådan här analys skulle behöva vara för att göra nytta, exakt

Zenbuddhistisk föreningslokal

vilka typer av organisationer och professioner som skulle behöva genomföra respektive ta del av analysen samt vilka effekter analysen kan få på stads- och fastighetsutvecklingsprocesser. För att få en bättre förståelse för dessa frågor krävs ett större arbete som samlar en bredare expertis än den som har varit involverad i framtagandet av idéskriften. Detta arbete skulle behöva innefatta personer med kunnande inom

områden så som ekonomi, miljövetenskap, beteendevetenskap, organisation- och planering samt arkitektur och fastighetsutveckling. Arbetet skulle kunna bedrivas som enskilda studier eller som del i bredare analyser som fokuserar på en mängd olika aspekter av stadsutvecklingsprojekt, såväl bottenåningar som andra delar av byggd miljö. Detta skulle vara ett sätt att ta idéerna i denna skrift vidare.

Bilaga: hur togs skriften fram?

Den här idéskriften har tagits fram inom pilotforskningsprojektet Levande Bottenvåningar som Värdeskapande Stadsutveckling under HT 2017 till HT 2018. Förutom denna idéskrift har det inom ramen för pilotprojektet genomförts en fallstudie över det arbete med levande bottenplaner som sker inom ramen för utvecklandet av Masthuggskajen i Göteborg. Detta med syfte att fånga planeringsmässiga och organisatoriska lärdomar kopplat till att försöka få till levande och blandade bottenplan i städer. (se Molnar, kommande) Som en del av arbetet har även sökningar och genomgång av existerande forskning kring effekter av bottenplaner genomförts.

Idéskriften är framtagen av Stefan Molnar, doktorand vid det statliga forskningsinstitutet RISE i samarbete med Chalmers och Mistra Urban Futures. Fokus för Stefans forskning ligger på frågor kring värderande och professionellt omdöme i stadsutvecklingsprocesser samt medborgardialog. Även nationalekonomen Haben Tekie, specialist på samhällsekonomiska beräkningar vid RISE, har varit med och tagit fram texten.

Pilotforskningsprojektet har skett i samarbete med Göteborgs stad. Under största delen av arbetet delade Sofia Tillman – i sin dåvarande roll som koordinator för det så kallade Resursnämndsuppdraget för Stadsdelarna i Älvstaden – på projektledarskapet tillsammans med Stefan Molnar. Även nuvarande koordinator för resursnämndsuppdraget, Linn Ryding, har varit involverad, samt Barbara Ekström, kulturstrateg vid Lundby stadsdelsförvaltning, som har bidragit mycket.

Pilotprojektet som helhet har haft en styrgrupp bestående av Stig Santa och Lena Palmblad, vid Älvstranden Utveckling AB, Stefan Ziegler och Fredrik Nilsson, då vid Älvstranden Utveckling AB och nu vid RISE respektive Chalmers, samt Anders Svensson vid Stadsbyggnadskontoret vid Göteborgs stad. Referensgrupp har varit arbetsgruppen för levande bottenplaner i Masthuggskajen. Inte minst har Erica Svantesson vid FOG Innovation samt Annie Hohlfält (tidigare vid FOG, nu vid Göteborgs stad) vilka har koordinerat arbetsgruppen, varit behjälpliga med att ta fram material. Samt Kristian Käll (Älvstranden Utveckling) och Ida Carlsson (Majorna-Linné stadsdelsförvaltning) genom samtal och input. Resten av arbetsgruppen har deltagit genom att

Kulturmötesplats i bottenplan

öppna upp sina möten för observation och ställa upp på intervjuer. Även Joakim Malmberg Heiling, Vanja Larberg och Peter Molin vid Social Resursförvaltning vid Göteborgs stad har bidragit med input till arbetet, liksom Dag Magnusson vid Stadsbyggnadskontoret.

Finansiering för arbetet kommer från Göteborgs stad - Resursnämndsuppdraget för Stadsdelarna i Älvstaden - från RISE, samt från Centrum för Management i Byggsektorn (CMB) vid Chalmers.

Rapportens foton är tagna av Stefan Molnar och den är designad av Louise Quistgaard (RISE).

Referenser

Bowker GC. och Star SL. (1999) *Sorting things out: classification and its consequences*. Cambridge, Mass.: MIT Press, cop. 1999.

Dundee Waterfront Development (?) *Active ground floor development guidance*. Dundee: Dundee Waterfront Development.

Dovey K. och Symons F. (2014) *Density without intensity and what to do about it: reassembling public/private interfaces in Melbourne's Southbank hinterland*. *Australian Planner* 51: 34-46.

Innes J E. och Booher DE. (2000) *Indicators for Sustainable Communities: A Strategy Building on Complexity Theory and Distributed Intelligence*. *Planning Theory & Practice* 1: 173-186.

Faskunger J. och Sjöblom Pr. (2017) *Idrottens samhällsnytta - En vetenskaplig översikt av idrottsrörelsens mervärden för individ och samhälle*. Riksidrottsförbundet.

Flyvbjerg B. (2013) *Quality control and due diligence in project management: Getting decisions right by taking the outside view*. *International Journal of Project Management* 31: 760-774.

Flyvbjerg B. och Sunstein CR. (2016) *The principle of the malevolent hiding hand or, the planning fallacy writ large*. (Essay). *Social Research* 83: 979.

Funtowicz SO. och Ravetz JR. (1994) *The worth of a songbird: ecological economics as a post-normal science*. *Ecological Economics* 10: 197-207.

Hahn G., Hök L. and Jannesson E. (2016) *Så mäts socialt hållbart värdeskapande*. Lund: Studentlitteratur.

Heffernan E., Heffernan T. och Pan W. (2014) *The relationship between the quality of active frontages and public perceptions of public spaces*. *Urban Design International* 19: 92-102.

Helgesson C-F. och Muniesa F. (2013) *For What It's Worth: An Introduction to Valuation Studies*. *Valuation Studies* 1: 1-10

Hull A. (2011) *Evaluation for participation and sustainability in planning*, London: Routledge.

Jess K. (2010) *Värdet av Unga KRIS- en samhällsekonomisk utvärdering*. Sverige: Mälardalens högskola, Akademin för hälsa, vård och välfärd.

Johannisson J. (2006) *Det lokala möter världen - Kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg*. Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan. Göteborg: Högskolan i Borås och Göteborgs Universitet.

Kahneman D. (2017) *Tänka, snabbt och långsamt*. Stockholm: Volante.

Kickert CC. (2016) *Active centers - interactive edges: The rise and fall of ground floor frontages*. *Urban Design International* 21: 55-77.

Kjellberg H, Mallard A, Arjaliès D-L, et al. (2013) *Valuation Studies? Our Collective Two Cents*. *Valuation Studies* 1: 11-30.

Kuckshinrichs W, Kronenberg T och Hansen P. (2010) *The social return on investment in the energy efficiency of buildings in Germany*. *Energy Policy* 38: 4317-4329.

Lindgren L. (2014) *Nya utvärderingsmonstret*. Lund: Studentlitteratur

Linn E. (2018) *Forskning visar hur bottenvåningen ger staden liv. Från: arkitekten.se/kultur/forskning-visar-hur-bottenvåningen-ger-staden-liv/ (hämtat 180618)*

Metzger J. (2018) Can the Craft of Planning Be Ecologized? (And Why the Answer to That Question Doesn't Include 'Ecosystem Services'. I: Kurath M. MM, and Ruegg J. Paulos J. (ed) Relational Planning. Cham: Palgrave Macmillan, 99-120.

Metzger J., Soneryd L. och Linke S. (2017) The legitimization of concern: A flexible framework for investigating the enactment of stakeholders in environmental planning and governance processes. Environment and Planning A 49: 2517–2535.

Molnar S. (kommande) Levande bottenvåningar i Masthuggskajen - en fallstudie. Göteborg: Mistra Urban Futures.

Nilsson K. and Sunesson S. (1988) Konflikt, kontroll, expertis. Att använda social forskning. Lund: Arkiv förlag

Rahman NA., Sakip SRM. och Nayan NM. (2016) Physical Qualities and Activities for a User-friendly Shopping Street in the Context of a Malaysian City. Procedia - Social and Behavioral Sciences 222: 196-202.

Rydin Y. (2007) Re-Examining the Role of Knowledge Within Planning Theory. Planning Theory 6: 52-68.

Spacescape (2018) Indikatorer för stadskvalitet - Mått och rekommendationer för den byggda miljön i Göteborgs stad. Göteborg: Göteborgs stad och Spacescape.

Styhre A. (2013) Professionals Making Judgments - The Professional Skill of Valuing and Assessing, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Sunstein CR. (2014) Valuing life - humanizing the regulatory state, Chicago: University of Chicago Press.

Svensson L. (2013) Att fånga effekter: av program och projekt, Lund: Studentlitteratur.

Trafikverket. (2018) Analysmetod och samhällsekonomiska kalkylvärden för transportsektorn: ASEK 6.1. Trafikverket.

Watson KJ., Evans J., Karvonen A., et al. (2016) Capturing the social value of buildings: The promise of Social Return on Investment (SROI). Building and Environment 103: 289-301.

Weiss CH. (1980) Knowledge Creep and Decision Accretion. Knowledge 1: 381-404.

Ziegler S., Bäckström J. och Wigartz J. (2018) Rapport för Fokusområde Aktiva Bottenvåningar. Göteborg: Göteborgs stad.